

Badet

Nikolai Eikebø Ytrehus, oktober 2012.

Badet

Nikolai Eikebø Ytrehus, oktober 2012.

Denne teksten er en forberedelse til min masteroppgave i arkitektur, hvor jeg skal arbeide med temaet svømmehaller og bad. Jeg vil begynne teksten med å skrive om handlingen å svømme. Jeg vil skrive om å lære å svømme og om hvordan svømming og bading kan være både trening og terapi. Deretter vil jeg skrive om badene og svømmehallene. Om den historiske funksjonen og utformingen av disse i Norge og om behovene samfunnet stiller til anlegg for bad og svømming i dag. Jeg vil også skrive om tendensen i tiden og om fremtidens behov. Til slutt vil jeg skrive om hvilke spørsmål jeg vil adressere i masteroppgaven min og hva som kan være mitt fokus.

Om å svømme

Jeg lærte å svømme da jeg var seks år. Faren min tok meg med på svømmekurs hver lørdag i Idrettens Hus i Molde. Jeg var ikke like flink som storesøsteren min, jeg trengte litt mer tid. Jeg startet på den grunne delen av bassenget, hvor jeg såvidt nådde bunnen med tærne mine. Det vanskeligste var å ha hodet under vann uten å få vann i nesen. Senere ble jeg med i den lokale svømmeklubben. En kveld i uka lærte jeg å bli god i vannet gjennom lek og øvelse. Jeg begynte å svømme oftere og lærte de fire stilartene. Etter hvert begynte jeg å konkurrere. Jeg drev med konkurransesvømming til jeg var ferdig på videregående. I dag er jeg trimsvømmer. To kvelder i uka svømmer jeg i Pirbadet her i Trondheim.

Mennesket er skapt for et liv på land. Vårt habitat er på den fjerdedelen av jordens overflate som er tørt land. Resten er vann, et annet element. Vi kan lære å mestre det fremmede elementet. Å balansere oppdriften fra luften i lungene våre med tyngdekraften. Oppdriften blir lik tyngdekraften. Vi kan lære å trekke oss fremover gjennom vannet. Fra kav og kaos til glid og flyt. Fra utrygghet og usikkerhet til mestring og balanse. Men vi må øve for å få det til. Vi er ikke født til å være i vann som hvalene eller fiskene. Tak for tak må vi lære å flyte, lære å svømme.

Å kunne svømme kan redde livet ditt. Svømmeforbundet sier: "Svømming er den eneste idretten du kan dø av å ikke kunne." Hvis fritidsbåten du sitter i går på et skjær og du må svømme til nærmeste holme, eller hvis du ser noen falle fra brygga natt til søndag.

Å bade og svømme er å være trygg i vann, men også mye mer enn det. Det kan være velvære og kontemplasjon. Som å bli eltet på en steinblokk i et tyrkisk bad eller å spille sjakk i de varme kildene i Budapest. Det er å løpe ut i et iskaldt fjellvann, glodvarm og svett fra badstuen og det er å stupe fra svaberget en varm sommerdag. Å bevege seg ut i vannet etter en lang arbeidsdag gjør noe med tankene og stresset. Å svømme meditativt fram og tilbake, vekslende mellom stillheten under vann og lyden av utpustet og armene som bryter vannflaten over. Å dra seg vektløst gjennom vannet, En renselse av kropp og tanker.

Egenskapene til vannet gjør at det kan være for alle. Badet kan være sted for alle, hvor

man kan legge fra seg tyngdekraften for en liten stund og og bevege seg fritt. Hvor man kan svette ut stresset i badstua eller fram og tilbake i bassenget.

Om å lære å svømme

Det er mange måter å lære å svømme på. Utrykket "å bli kastet ut på dypt vann" beskriver en av mulighetene. En annen framgangsmåte er basert på å finne glede i å være i vann. Å gradvis føle seg trygg i vann gjennom lek, ut på dypere og dypere vann helt til beina slipper taket i bunnen og man flyter.

Å lære å svømme er ikke gjort på en dag. Det norske samfunnet har satt det som et mål at alle barn skal bli svømmedyktige. Svømmeopplæring i skolen og tilbudet til svømmeklubbene er den organiserte delen av denne opplæringen. Resten er overlatt til hver enkelt familie. Hvis man har foreldre som ikke kan svømme, synker muligheten for at barnet også lærer det.

Skolesvømmingen skal være myndighetenes verktøy for å sørge for at alle barn får muligheten til å lære seg å svømme. Det er opp til hver skole hvor mange timer hvert barn får. Kunnskapsdepartementet gir ingen spesifikk definisjon på svømmedyktighet og lar det være opp til hver enkelt kommune og skole å sette konkrete mål.

Norges svømmeforbund ønsker at man skal kunne beherske følgende om man skal være svømmedyktig:

"Rull uti på dypt vann. Svøm 100 m på magen. Stopp og hvil (flyt på mage, rull over, flyt på rygg) samlet i tre minutter. Svøm deretter 100 m på rygg"

En artikkel i Aftenposten 30. august i år beskriver svømmedyktigheten til elevene i Oslo. En undersøkelse viser at 70 prosent av fjerdeklassingene var svømmedyktige, med veldig store forskjeller mellom skolene. Vahl skole kom dårligst ut. Etter gjennomført kurs kunne fortsatt 42 av 43 fjerdeklassinger ikke svømme 200 meter. Svømmelærer Stig Slettvoll i Trondheim anslår, i et intervju med D2, at 30-40 prosent av elevene ikke kan svømme når de går ut av barneskolen. I Trondheim får barneskoleelevene bare femten timers svømmeopplæring fordelt på tre år.

Svømmeforbundet mener at det kreves 45 timer med intensive opplæringstimer for å bli svømmedyktig. I artikkelen i Aftenposten sier svømmeindtruktør Joseph Gillen at barn med minoritetsbakgrunn sliter mer med svømmingen enn de etnisk norske elevene. Opplæringen utenom skolen er foreldrenes ansvar. Barn med minoritetsbakgrunn har oftere foreldre som ikke er svømmedyktige og barn og voksne med innvandrerbakgrunn er overrepresenterte i drukningsstatistikken.

Svømming for alle

Spedbarn og eldre, funksjonsfriske og funksjonshemmede, barn og voksne. Alle kan ha glede og nytte av å være i vann. Alle kan være brukere av offentlige bad.

Funksjonshemmede og personer med kroniske sykdommer har godt av å være i vann. Man er frigjort fra tyngdekraften og kan bevege seg friere enn på land. En person som er lam fra livet og ned kan svømme og bevege seg ved hjelp av overkroppen. Trening i vann brukes mye i forbindelse med rehabilitering etter skader. Massen og tettheten til vann gir en motstand som er gunstig for å trene opp muskler og ledd med jevn belastning.

Mange med kroniske sykdommer har stor nytte av varmebassenger. Revmatikere er en viktig brukergruppe for badene. Varmt vann løser opp i ledd og muskler og er smertelindrende. Bassenger med ca. 32 grader og tilpasset dybde er ofte vanlige som rehabiliteringsbasseng.

De lindrende og terapeutiske egenskapene skiller badene fra en del andre idrettsanlegg. De kan i tillegg til å være forebyggende også være rehabiliterende. Dette gjør de til viktige og gode bygg som kan knyttes direkte opp til folkehelsen.

Trening for revmatikere.

Om svømming som idrett.

Svømming er også trening. En treningsform hvor du kan bruke hele kroppen, som du kan holde på med hele året uavhengig av vær og føre. Svømming er tilnærmet skadefritt og man kan svømme så lenge man lever.

Det er en økende interesse for mosjonssvømming i Norge. En artikkel i Aftenposten, fra 7. oktober i år, beskriver tendensen: "Voksne vil ikke bare kunne holde seg flytende; stadig flere vil bli gode svømmere. Interessen for svømmekurs for voksne har vokst kraftig, ifølge Norges Svømmeforbund."

Svømming kan også være en rimelig idrett å drive med. Man trenger ikke nye ski hvert år eller den beste smørningen. Kostnaden ved svømming er knyttet til anlegget. Det er dyre anlegg å bygge og å drifte. De fleste anlegg går ikke i balanse uten subsidier fra kommunen. Norges svømmeforbund har utarbeidet spesifikasjoner på behovene til treningsanlegg og for anlegg som skal kunne huse internasjonale konkurranser.

Svømming er en av verdens største idretter. Så og si alle land i verden har aktive svømmere. I Norge er 49 000 aktive svømmere medlemmer av Norges Svømmeforbund. I motsetning til nabolandet vårt, Sverige, har ikke Norge en stor tradisjon

for konkurransesvømming. De siste årene har oppmerksomheten økt. VM-gullet til Alexander Dale Oen i 2011 representerte et historisk høydepunkt for norsk svømming.

Vi har frem til i dag heller ikke hatt anlegg som kan arrangere internasjonale konkurranser. For å få godkjenning som konkurranseanlegg kreves tilleggsfunksjoner ekstra basseng til utsvømming, eget basseng for stup, arealer til den tekniske gjennomføringen av konkurranser og tilstrekkelig tribunekapasitet. Nytt nasjonalanlegg for svømming er under bygging i Bergen. Det vil ha ett basseng på 50x25 meter for svømming, et stupebasseng på 25x18,5 meter og med en tribunekapasitet på 2 400 personer. Anlegget bygges sammen med en ny videregående skole.

Om badene.

Badene kan være viktige sosiale møtesteder. Vi tar av oss hverdagens uniformer, vasker oss og bader i samme vann. Vi kan møtes i badstua hver fredag formiddag og snakke

om verden og livet eller vi kan møte på naboen som også skal svømme seg en tur. Rommet og handlingen er et pusterom fra stresset i byen utenfor. Man er samlet i samme rom, skifter sammen, sitter i badstua sammen. Badene kan være veldig sosiale.

Badene har også den egenskapen at vi kan velge hvor sosiale vi vil være der. Man har en hensikt med å gå dit og velger selv hvor mye kontakt vi vil ta. Vi kan gjemme oss bak svømmebrillene og bare svømme eller vi kan velge å slå av en prat om været med en fremmed i badstua.

Badene er også viktige for helsen i byen. For 100 år siden skulle de forbedre hygien, i dag skal de holde oss friske ved å holde oss i aktivitet. De har på samme måte som bibliotekene vært et sted i byen som er åpent for alle som ikke har hatt som mål å skape direkte profitt.

Denne tankegangen er i endring. Nye kommunale bad organiseres som kommunalt eide aksjeselskap hvor målet er å ha balanse

i driften. Dette fører til økte billettpriser og et større fokus på inntjening. Vi forventer ikke at et bibliotek skal gi avkastning, De er en viktig del av samfunnet som gir en indirekte avkastning som ikke vises på et regneark. På samme måte gir idrettsanlegg som svømmehaller en indirekte avkastning gjennom bedre helse for befolkningen.

Om historien

De første offentlige bybadene i Norge kom på begynnelsen av forrige århundre. De offentlige badehusene i sentrale deler av Oslo var et svar på dårlige hygieniske forhold. Sagene Bad ble bygget i år 1900 for å kunne gi befolkningen mulighet til å ta den ukentlige kroppsvasken i et offentlig bad med varmt vann. De første badene med svømmebasseng kom senere. Først med Bislet Bad i 1921, senere kom Torggata bad i 1925, nevnte Sagene bad fikk svømmebasseng i 1926 og Vestkantbadet åpnet i 1931.

Bislet Bad var først ute med innendørs svømmebasseng. Bassenget gjorde at

badene ble mer enn et sted for hygiene og velvære, i bassenget ble det også rom for trim og trening. Badet er tydelig inspirert av den samtidige badarkitekturen i sentraleuropa. I 1914 stod Stadtbad Neukölln i Berlin ferdig. Et sakralt anlegg med en katedralaktig stemning. Badene var urbane templer for vann med arkitektoniske virkemidler og kvaliteter som understreket opplevelsen av å bade.

Etterkrigstiden

I løpet av Einar Gerhardsens regjeringstid etter krigen ble 700 bad bygget. Man bygget den norske svømmehallen. Det var enkle og solide anlegg som skulle gi fysisk forstring for folket og samtidig bygge landet. Det man indentifiserer som en typisk norsk svømmehall stammer fra denne perioden. Svømming som grunnleggende ferdighet var på agendaen i nasjonsbyggingen og nasjonsreisningen etter krigen. Hver kommune og by fikk sin svømmehall.

Stadtbad Neukölln, Berlin, åpnet 1914.

Bislet Bad, Oslo. Åpnet i 1921.

Sentralbadet i Bergen, fra åpningen i 1960.

Stavanger svømmehall, åpnet i 1971.

Folkebadene var en naturlig del av en fungerende drabantby eller tettsted ifølge etterkrigstidens modernistiske og sosialdemokratiske idealer. Det var svømmehaller hvor trening og mosjon stod

i høysetet. Enkle, som uttrykte en nøktern soliditet og som i mange tilfeller lignet brutalismen i uttrykk. De bestod ofte av ett basseng på 25x12,5 meter med 1-meter og 3-meter stupebrett. Med enkle tribuner og et sted å selge vafler utenfor. Uten palmer og grotter, og i alle fall uten vannsklie. Her var svømmingen i fokus. Hallene kunne ofte være bygget i tilknytning til kommunesenterets skole eller bibliotek eller sammen med med en idrettshall.

Majoriteten av dagens norske svømmehaller ble bygget i tiårene etter krigen. Mange av de mindre 12,5 m- og 16,6 m-bassengene bygget i tilknytning til skoler er lagt ned eller står store deler av året tomme. Krav til tekniske løsninger og høye utgifter knyttet til vedlikehold og energibruk har ført til at mange svømmehaller er lagt ned de siste to tiårene.

Tendensen er at de små og enkle bassengene blir lagt ned og erstattet med færre, og større anlegg. Disse bassengene representerer en sentralisering

av svømmehallstrukturen i Norge. Mange mindre kommuner og tettsteder har stengt sine bassenger. Tilbudet finner man da i nærmeste by eller større tettsted.

Om samfunnsbehovet

Tilstanden til norske svømmehaller ble brakt på banen i valgkampen i 2005. Arbeiderpartiet gikk til valg på å fylle svømmehallene ved å styrke overføringene til kommunene.

Dagens situasjon for svømmehaller er beskrevet i flere dokumenter. Kulturdepartementet gjennomførte i 2010 en svømmehallundersøkelse som var basert på kommunenes rapportering av svømmehallkapasiteten i kommunene. Den gir en oversikt over tilstanden til svømmehallene i Norge. Den viser antall innbyggere pr. svømmehall, størrelsen til bassengene og tilgjengeligheten til hallene.

Norges svømmeforbund er den største interesseorganisasjonen med sine 49 000 medlemmer. De har utarbeidet en

anleggsplan som beskriver ønskene og behovene til forbundet. Forsikringsselskap er en annen aktør som har rettet søkelyset mot samfunnsbehovet. Gjensidigestiftelsen har, sammen med Norges Svømmeforbund, gjort undersøkelser for å kartlegge svømmedyktigheten til norske barn. Undersøkelsen viste at halvparten av norske tiåringer ikke kan svømme.

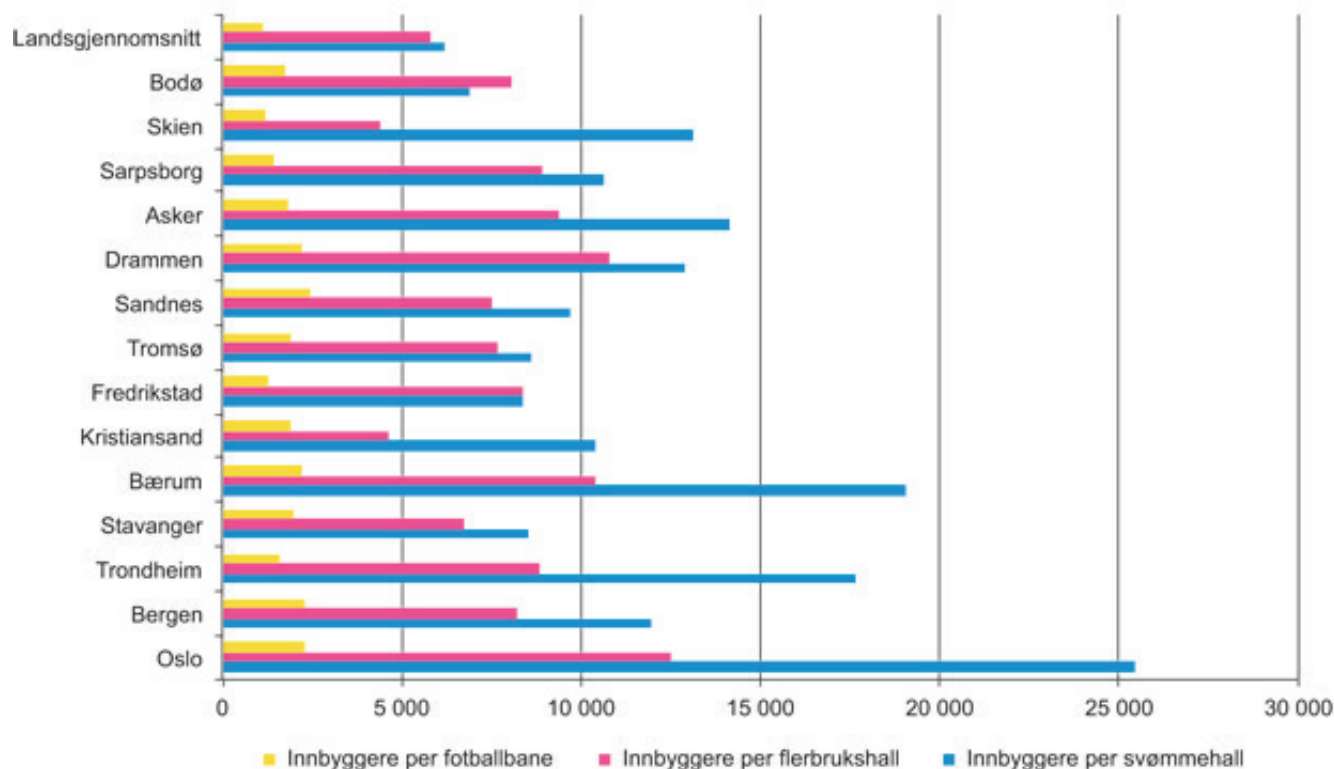
Valgkampslagordet fra 2005 representerte en styrking av kommuneøkonomien som skulle kunne gi vann i nedlagte bassenger. Badene i Norge er i all hovedsak kommunale. De må konkurrere om pengene med skoler, barnehager og sykehjem. Det kan være vanskelig å argumentere for en ny svømmehall i kommunen hvis sykehjemsplasser blir lagt samtidig.

Om Oslo

I svømmehallundersøkelsen som Kulturdepartementet gjennomførte pekte Oslo seg ut som byen og fylket med det dårligste tilbudet. Oslo kunne tilby 1 anlegg pr. 25 000 innbyggere. Den forrige svømmehallen Oslo bygde stod ferdig for 30 år siden, i 1983. I samme tidperiode har befolkningen økt med 100 000 innbyggere. Oslo har i dag 12 anlegg med en bassenglengde på 25 eller 50 meter.

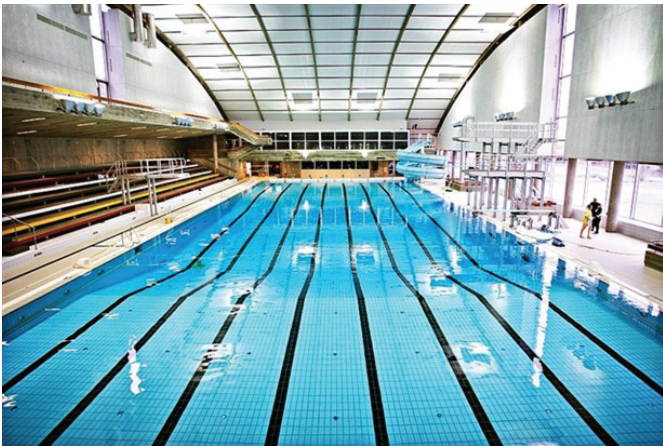
Oslo har et behov for flere bad og svømmehaller. Kommunen har færrest anlegg i forhold til innbyggertall og har en sterk befolkningsvekst. Statistisk sentralbyrå anslår at befolkningen i Oslo kommune vil øke med 220 000 personer i løpet av de neste 30 årene.

Boligbygging alene er ikke nok for å møte denne befolkningsøkningen. Kommunen må også sørge for den nødvendige infrastrukturen, som skoler, barnehager og svømmehaller.

Frognerbadet, Oslo. åpnet 1954.

Tøyenbadet, Oslo. 1976

Da Frognerbadet i 1956 åpnet med sitt femtimetersbasseng, og da Tøyenbadet i 1976 fikk innendørsbasseng av samme lengde endret det bybefolkningens badevaner. Det er Oslos eneste

50-metersanlegg. Et anlegg med et femtimetersbasseng har som regel omtrent fire ganger så høy kapasitet som et anlegg med et 25-meters basseng.

Tøyenbadet er Oslos eneste innendørs langbanebasseng. Den siste tiden har det vært stengt i flere omganger i forbindelse med rehabilitering. Kostnaden ved denne rehabiliteringen har vist seg så høy at det kunne vært gunstigere, økonomisk sett, å bygge et nytt anlegg. Frognerbadet er et svært populært anlegg. Men, siden bassenget er utendørs, har det ikke mulighet til å være åpent i mer enn tre måneder pr. år.

Planer

De største byutviklingsområdene i Oslo i dag er områdene i tilknytning til fjorden, den såkalte Fjordbyen og de tidligere industriområdene ved Ring 3 i øst: Økern, Løren og Ensjø. På Økern planlegger Steen og Strøm et stort badeland. Det skal bygges i sammenheng med en stor senterutbygging på området. Boliger, kontorer, 45 000 m² med handel og et badeland skal danne

et nytt tyngdepunkt mellom Groruddalen og Oslo sentrum. Det vil gi Oslos tredje 50-metersbasseng sammen med bassenger for lek og velvære. Et stort anlegg som forener badelandet med et kinosenter og et stort kjøpesenter.

Illustrasjon av det prosjekterte badelandet på Økern i Oslo.

Det er også planer for større anlegg som kan tilfredstille kravene til et konkurranseanlegg for langbanesvømming. Oslo Idrettslag ønsker en utbygging på tomten hvor Sogn VGS ligger i dag eller på en tomt i Nydalen. Begge disse tomtene har en lignende plassering i byen som Økern. De ligger i tilknytning til Ring 3 og har god kollektivdekning. Dette vil kunne gi god

tilgjengelighet fra hele byen

Det er i dag ingen konkrete planer for nye bad innenfor Ring 3 til tross for en fortetningspolitikk som gir en stor befolkningsøkning sentralt i Oslo. Forbindelsen mellom fortetningsstrategien og den ønskede svømmehallstrukturen ligger i at den skal være tilgjengelig med kollektivtransport, men ikke at badene skal være integrerte i nabolagene og hovedsaklig tilgjengelige til fots eller på sykkel.

Den generelle tendensen i Norge i dag er at badene blir større. På slutten av 80-tallet kom de første badelandene til Norge. Badelandene er bygget og plassert i byen etter kjøpesenterprinsippet. Et stort anlegg under som skal inneholde alle badefunksjoner under ett tak. Denne oppbyggingen gjør at det ligner mer på et sted for fornøyelse, hvor man går for å underholdes enn et sted for trening og læring. Barn lærer mye gjennom lek. Badelandene, med sklier, bølgebassenger og bassenger med tilpasset dybde legger godt

til rette for lek i vann. Pirbadet i Trondheim, 2001, og Drammensbadet, 2008, er to norske eksempler på større anlegg som samler alt under ett tak.

Billettprisene blir også høyere i et badeland. Høye bygge- og driftskostnader gjør at det kan bli veldig kostbart for en familie å dra dit ofte. En vanlig hverdagstrimmer som bruker ett basseng av anlegget betaler for alle funksjoner og ikke bare det han bruker. Badelandet er et sted man drar en gang i måneden eller halvåret og ofte ikke en gang i uka.

Å lære å svømme krever repetisjon. Man må være i vann ofte nok til at man får mulighet til å lære. Hvis prisen stiger og hvis anleggene ligger lengre unna bostedet blir også besøkene sjeldnere.

En annen trend i tiden er anlegg som fokuserer på velvære. Spaanleggene er inspirerte av gamle romerske og tyrkiske bad samt klassiske kursteder. Det er bygget flere større anlegg, ofte i forbindelse med

hoteller. Therme Vals i Sveits er det mest kjente eksemplet. Et veldig gjennomført og eksklusivt anlegg. Et moderne vanntempel. En understreking og dyrking av vannets egenskaper. Farris Bad ved Larvik er et norsk eksempel på et større spaanlegg med hotell.

Spaene har også inntatt byen. Flere av de gamle bybadene i Oslo er gjort om til spa. Bislet bad ble for et par år siden rehabilitert og gjenåpnet med ny og eksklusiv spaprofil. I Vestkantbadet og Torggata bad finner vi det samme.

Det nye bybadet

Når tendensen går mot større færre svømmeanlegg øker også avstanden til badet for de fleste. Dørstokkmila blir lengre og inngangspengene dyrere. Badene bør være en naturlig del av hverdagslivet i en by. Et bad hvor billettprisen er lav nok til at man kan gå dit ofte. Det bør være enkelt å stikke innom før jobb, etter at man har hentet barnet i barnehagen eller på vei hjem fra skolen. Det bør være åpent og tilgjengelig

for alle grupper. Det bør gi en mulighet for trening og mosjon i kombinasjon med ettertanke og kontemplasjon for å kunne være et avbrett i en stressende hverdag.

Å integrere badet med byen bør være en del av fortetningsstrategien. Transport til fots eller på sykkel er det mest skånsomme for miljøet. Nærhet til viktige offentlige funksjoner, som bad, kan skape en større grad av tilhørighet og nabolagsfølelse.

Tilbygget til Kildeskovshallen i Gentofte utenfor København, tegnet av Entastis, er et godt eksempel på et nyere svømmeanlegg. Tilbygget supplerer det eksisterende anlegget med et terapibasseng og et basseng for trim og trening på 50x12,5 meter. Med enkle virkemidler og et fokus på en fin materialbruk skapes tilleggskvaliteter som hever opplevelsen av å svømme. Det er gode og enkle rom man får lyst til å besøke ofte.

Hvordan kan vi oppnå dette i dag?

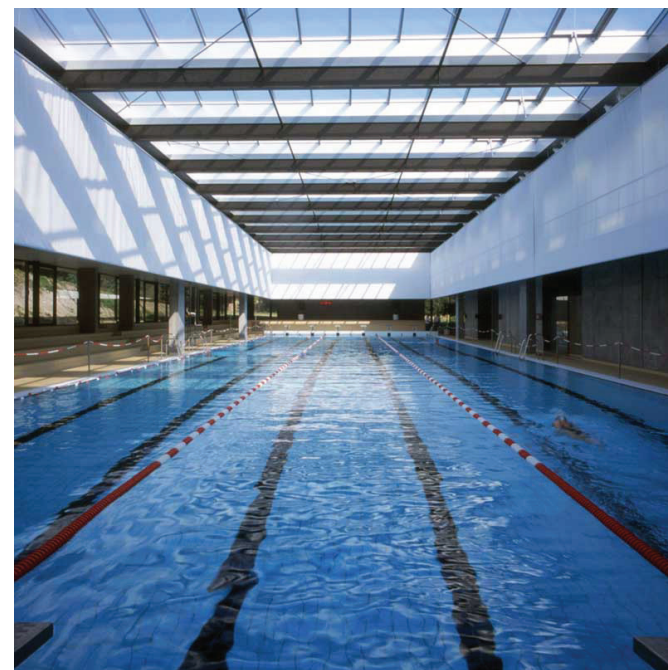
Svaret på dette kan være å se på bybadet på nytt. Den forrige generasjonen bybad gjorde bad og svømming til en naturlig del av byen. Framtidens bybad må ha en lav terskel for bruk. Det må være et sted hvor man kan svømme tidlig på morgenen før jobb. Et sted hvor man kan møte naboen. Et sted som har egenskaper og kvaliteter som appellerer til alle i byen. Barn, voksne og eldre. Et sted som appellerer til både de som kan svømme og de som vil lære det. Et offentlig sted som tydelig tilhører byen.

I oppgaven min skal jeg tegne et nytt bad for byen. Ved å redefinere bybadets plass i byen og ved hjelp av enkle og tydelige arkitektoniske virkemidler og rom vil jeg skape et bad for alle. Et bad som kan være et pusterom i byen.

Nikolai Eikebø Ytrehus,
Trondheim, 8. oktober 2012.

Therme Vals, Vals i Sveits. Arkitekt Peter Zumthor

Kildeskovshallen, Gentofte, Danmark. Tilbygg åpnet i 2002.

Kilder:

Svømmehallundersøkelsen, Norsk Gallup for
Kulturdepartementet, 2010.

NSFs anleggsplan for svømmeanlegg 2010 - 2013,
Norsk svømmeforbund, 05.2010

“42 av 43 elever lærte ikke å svømme.” Aftenposten,
30.08.2012

“-Drukningstallene taler for seg selv.” Dagens
næringsliv, 07.09.2008.

“Badelandet.” Aftenposten, A-magasinet 07.09.2012.

“Vil bli gode mosjonssvømmere.” Aftenposten,
07.10.2012.